

آسیب شناسی
صداقت کارگزاران سیاسی

عبدالمجید مبلغی

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

آسیب‌شناسی صداقت کارگزاران سیاسی

نشانی

قم، خیابان معلم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، نشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۴

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱-۶۶۹۵۱۵۳۴

وب‌گاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajoohaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

عبدالمجید مبلغی

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

سروراستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

فاطمه رجیبی بهشت‌آباد

لینتوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۲

شمارگان: ۳۵۰

مرجع بهای کتاب: وب‌گاه رسمی نشر پژوهشگاه

علوم و فرهنگ اسلامی

عنوان: ۷۶۶؛ مسلسل: ۱۱۶۷

سرشناسه:

مبلغی، عبدالمجید، ۱۳۵۸-

عنوان و نام‌پدیدآور:

آسیب‌شناسی صداقت کارگزاران سیاسی / عبدالمجید مبلغی؛ تهیه پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مشخصات نشر:

قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری:

۳۸۳ ص.: جدول.؛ ۲۱*۱۴ س.م.

شابک:

978-600-195-804-5

وضعیت فهرست‌نویسی:

فیا

موضوع:

اخلاق و سیاست -- ایران

موضوع:

سیاستمداران ایرانی

موضوع:

شفافیت در دولت -- ایران

شناسه افزوده:

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

رده‌بندی کنگره: JA ۰۷۹

رده‌بندی دیویی: ۱۷۲/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۹۸۷۰۰۸

این اثر با حمایت «دبیرخانه حمایت از طرح‌های پژوهشی» معارفت پژوهش حوزه‌های علمیه چاپ شده است.

فهرست مطالب

سخنی با خواننده.....	۹
مقدمه.....	۱۳
موضوع پژوهش.....	۱۴
ضرورت و اهمیت پژوهش.....	۱۶
پرسش‌های مرکزی پژوهش.....	۱۸
مفاهیم مرکزی پژوهش.....	۲۰
ساختار صوری پژوهش.....	۲۳

فصل اول: روش‌شناسی

بخش نخست: معرفی نظریه عقلانیت ارتباطی.....	۳۰
پاره نخست: نگرش معرفتی هابرماس و جایگاه وی به میان خردگرایی کانتی و زمینه‌گرایی.....	۳۰
پاره دوم: نظریه کنش و عقلانیت ارتباطی و کارکرد حوزه عمومی در ارتباط با صداقت ...	۳۴
پاره سوم: رفتار ویژه «زبان» در حوزه عمومی و شکل‌گیری صداقت سیاسی در جامعه ..	۳۹
بخش دوم: بهره‌برداری از نگرش هابرماس به زبان به مثابه روش‌شناسی برای فهم صداقت سیاسی در عرصه عمومی.....	۵۴

فصل دوم: صداقت‌سیاستمداران در تاریخ معاصر:

مطالعه تاریخی - تحلیلی نسبت صداقت و سیاست ایرانی

- بخش نخست: نگاهی کلی به تاریخ ایران از منظر مفهوم دولت و رابطه آن با صداقت..... ۶۷
- پاره نخست: سیستم (دولت) در تاریخ ایران و مسئله صداقت..... ۷۱
- پاره دوم: حوزه عمومی در تاریخ ایران و مسئله گسست‌های تاریخی..... ۸۹
- پاره سوم: حوزه خصوصی در تاریخ ایران و مسئله صداقت..... ۹۶
- بخش دوم: بررسی صداقت‌سیاستمداران در قاجاریه..... ۱۰۰
- پاره نخست: پیش از مشروطه..... ۱۰۱
- پاره دوم: پس از مشروطه..... ۱۱۲
- بخش سوم: بررسی صداقت‌سیاستمداران در دوره پهلوی..... ۱۱۸
- پاره نخست: از ۱۳۰۴_۱۳۲۰ (تأسیس دیکتاتوری پیشرفت‌گرا در ایران)..... ۱۱۹
- پاره دوم: از ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ (تجربه‌ای ایرانی در رویکرد به حوزه عمومی از اشغال تا کودتا)..... ۱۲۳
- پاره سوم: ۱۳۳۲_۱۳۵۷ (تثبیت دیکتاتوری پیشرفت‌گرا در ایران)..... ۱۲۷
- بخش چهارم: شکل‌گیری زبان سیاسی صداقت‌گریز در ایران معاصر با توجه به حوادث تاریخی..... ۱۴۲

فصل سوم: آسیب‌شناسی صداقت در سیاست‌ورزی:

مطالعه تطبیقی نسبت صداقت و سیاست در ایران

- بخش نخست: زبان فارسی به مثابه بخشی از میراث تاریخی و نسبت آن با صداقت‌گرایی در عرصه سیاست..... ۱۵۵
- پاره اول: زبان فارسی و ساختار شاعرانه آن..... ۱۵۵

- پاره دوم: زبان فارسی و دوگانه هویت/ مقاومت ۱۵۷
- پاره سوم: زبان فارسی و حکمرانی ۱۶۰
- پاره چهارم: زبان فارسی و حوزه‌های خصوصی و عمومی ۱۶۲
- پاره پنجم: توانایی‌های زبان فارسی برای گسترش عقلانیت ارتباطی ۱۶۴
- بخش دوم: دیوانسالاری در ایران و نسبت آن با صداقت ۱۷۰
- پاره اول: دیوانسالاری و نسبت آن با صداقت سیاسی ۱۷۰
- پاره دوم: آسیب‌شناسی استعداد دیوانسالاری برای خدمت به عقلانیت ابزاری ۱۷۰
- سیستم و گسترش نظام‌مند صداقت‌گریزی در جامعه ۱۷۴
- بخش سوم: رویکرد تطبیقی به حضور صداقت در سطوح سیاست‌گذاری ۱۷۹
- پاره نخست: سیاست ۱۸۰
- پاره دوم: اقتصاد ۱۹۴
- پاره سوم: اجتماع و جامعه مدنی ۲۱۵
- پاره چهارم: فرهنگ ۲۴۰
- پاره پنجم: توسعه پایدار و رویکرد به آینده ۲۶۰

فصل چهارم: به سمت حل مشکل: راهبردها و راهکارهای ارتقای صداقت

در ایران و مطالعه راه‌های گسترش صداقت در سیاست‌ورزی ایران

- بخش نخست: بازفهم انتقادی و تفصیلی میراث فکری خود ۲۷۴
- پاره نخست: رویکرد روش‌شناسانه و متدولوژیک در شناسایی و نقد گذشته ۲۷۸
- پاره دوم: شناسایی مسیر تحول و دینامیسم تطور تاریخی در اندیشه‌های پیشین ۲۸۱
- بخش دوم: بهره‌گیری از آگاهی انتقادی ناشی از مراجعه به تاریخ در فضای عقلانیت ارتباطی ۲۸۵
- پاره نخست: نگرش تحلیلی و انتقادی به خود ۲۸۶

پاره دوم: گسترش سطوح گفتگوپذیری و ارتقای مکالمه در عرصه عمومی ۲۹۸

پاره سوم: ایجاد دستمایه‌هایی برای آگاهی هویتی و سیاست‌ورزی مبتنی بر وفاق

عمومی ۳۰۱

پاره چهارم: توانمندسازی جامعه در به‌روزرسانی خود ۳۰۴

کتابنامه ۳۴۳

نمایه‌ها

موضوعات ۳۵۵

اعلام و مشاهیر ۳۷۹

مکان‌ها ۳۸۱

تنالگان ۳۸۳

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی در راستای شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی، شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این‌رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی، جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌تردید، قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف، تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثاری مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل مهیا کرد.

این پژوهشکده در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی را به

جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه ده‌ها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این پژوهش‌کننده تبدیل شدن به مرجعی علمی پیرامون اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها خدمات علمی مؤثری را به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه ارائه کند.

کتاب حاضر با هدف بررسی صداقت در عرصه عمومی و حوزه سیاسی نگارش یافته است. کتاب بر آن است تا ذیل درکی آسیب‌شناسانه، بستر صداقت‌گریزی نظام‌مند سیاسی را توضیح دهد و در مراجعه‌ای به سیر حوادث و مسیر وقایع در ایران معاصر، مکانیزم‌های منجر و منتهی به ناراست‌گرایی در عرصه سیاست و حوزه سیاست‌ورزی را مشخص نماید. توضیح مراتب گفت‌وگوناپذیری سیاسی در عرصه عمومی، بررسی دلایل شخصی شدن منافع سیاسی در حوزه اجتماع و شناسایی علل شکل‌گیری زبان سیاسی ناراست‌پرداز از جمله مهم‌ترین تلاش‌های این کتاب است. در نگاهی به تاریخ معاصر، کتاب روندهایی را شناسایی می‌کند که میل به صداقت در سیاست را کاهش داده است؛ روندهایی که رد پای آنها را باید در زبان عرصه عمومی و مناسبات حاکم بر آن جست و نحوه گسترش و بسط آنها را در فضای مشاع میان مردم یعنی بستر عمومی اجتماع، بازشناخت. همچنین این اثر می‌کوشد تا فراتر از شناسایی دشواری‌ها در مسیر صداقت سیاسی، راهکارها و راهبردهایی را برای گسترش صداقت‌گرایی سیاسی عرضه دارد و به این ترتیب، امکان‌های منجر به صداقت‌گرایی سیاسی در عرصه عمومی و حوزه تخصیص قدرت را ارتقا بخشد.

این اثر برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلاب محترم علوم دینی تهیه شده

است. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف عبدالمجید مبلغی، ناظر سیدمحمدتقی آل سیدغفور، ارزیابان نجف لکزایی و شریف لکزایی، مدیر گروه مختار شیخ‌حسینی و مدیر اداره امور پژوهشی محمود فلاح و تمام دست‌اندرکاران نشر تشکر و قدردانی کند؛ همچنین لازم می‌داند از ریاست محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لکزایی و معاون محترم پژوهشی حجت‌الاسلام و المسلمین محمدهادی یعقوب‌نژاد که مساعدت‌های مؤثر ایشان نقشی اساسی در به سرانجام رسیدن پژوهش حاضر داشت، تشکر نماید. در پایان از اداره نشر پژوهشگاه به جهت آماده‌سازی و چاپ آن تشکر و قدردانی می‌شود.

این پژوهشکده در راستای حیات و بالندگی خود از انتقادهای و پیشنهادهای علمی استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی اندیشه سیاسی اسلام را فراهم سازد.

دکتر منصور میراحمدی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

هدف این پژوهش بررسی صداقت در عرصه عمومی و حوزه سیاسی است. کتاب بر آن است تا ذیل درکی آسیب‌شناسانه و انضمامی، بستر صداقت‌گزینی نظام‌مند سیاسی را توضیح دهد و در مراجعه‌ای به سیر حوادث و مسیر وقایع در ایران معاصر، مکانیزم‌های منجر و منتهی به ناراست‌گرایی در عرصه سیاست و حوزه سیاست‌ورزی را مشخص نماید. توضیح مراتب گفتگوناپذیری سیاسی در عرصه عمومی، بررسی دلایل شخصی‌شدن منافع سیاسی در حوزه اجتماع و شناسایی علل شکل‌گیری زبان سیاسی ناراست‌پرداز از جمله مهم‌ترین این تلاش‌ها در کتاب است. در نگاهی به تاریخ معاصر، کتاب روندهایی را شناسایی می‌کند که میل به صداقت در سیاست را کاهش داده است؛ روندهایی که رد پای آنها را باید در زبان عرصه عمومی و مناسبات حاکم بر آن جست و نحوه گسترش و بسط آنها را در فضای مشاع میان مردم، یعنی بستر عمومی اجتماع، بازشناخت؛ همچنین این اثر می‌کوشد فراتر از شناسایی دشواری‌ها در مسیر صداقت سیاسی، راهکارها و راهبردهایی را برای گسترش صداقت‌گرایی سیاسی عرضه دارد؛ به این ترتیب، امکان‌های منجر به صداقت‌گرایی سیاسی در عرصه عمومی و حوزه تخصیص قدرت را ارتقا بخشد. مقدمه کتاب شامل چند مبحث اصلی است. این مباحث عبارت‌اند از: موضوع پژوهش؛ پرسش‌های مرکزی پژوهش؛ مفاهیم مرکزی

پژوهش؛ ضرورت و اهمیت پژوهش و درنهایت ساختار صورتی آن.
 هدف از نگارش مقدمه ایجاد تمهیدی نظری برای مباحث اصلی مندرج در کتاب است.

موضوع پژوهش

هدف این کتاب بررسی آسیب‌شناسانه صداقت‌ورزی در عرصه سیاست ایرانی و حوزه اجتماع است. انجام چنین مطالعه‌ای به شیوه‌ای نظام‌مند و بر پایه استانداردهای پژوهش‌های علوم انسانی در حوزه رفتارسنجی تحلیلی با دشواری‌های مختلفی مواجه است. از یک سو مفاهیمی همچون صداقت، سیاست‌گذاری، اجتماع و عرصه عمومی کش‌دار و چندوجهی هستند و معانی آنها به تنوع مشارب نظر و تکرر دیدگاه‌ها متنوع و متکثر می‌شود. از سوی دیگر نسبت‌سنجی این مفاهیم با یکدیگر دچار پیچیدگی‌های شناختی است. در واقع باید پرسش از نسبت سیاست و صداقت را پرسشی دشوار و دیرپاب دانست؛ چراکه یافتن پاسخی قابل اعتنا برای آن در گرو فهم نحوه بروز و ظهور روابط صداقت‌گرا یا صداقت‌گریز در عرصه سیاست و زبان سیاسی حامل آن است. در توضیح این مسئله باید به نسبت صداقت و سیاست توجه نماییم. حوزه عمومی محل بروز و ظهور صداقت به مثابه بخشی بسیار مهم از اخلاق می‌باشد که مشخصاً با مقوله منافع شخصی و نحوه تخصیص منابع اقتدار در جامعه سیاسی مرتبط است. این عرصه همچنین بستر حضور امر سیاسی و حکمفرمایی شناخته‌شده‌ترین و رسمیت‌یافته‌ترین کارگزاران آن، حکومت است. به این ترتیب باید عرصه عمومی را بزنگاه خطیری دانست که در آن سیاست و صداقت همدیگر را ملاقات می‌کنند. این مسئله موجب آن شده است که از دیرباز تا به امروز، در

ارتباط با نسبت برقرار میان اخلاق و سیاست مجموعه گسترده‌ای از بحث‌ها و نظرها ارائه گردد و ادبیات دامنه‌داری در این حوزه فراهم آید. از اندرزنامه‌های ایران پیش از اسلام گرفته تا سیاست‌نامه‌های دوران احیای حاکمیت ایران در دل سرزمین دامن‌گستر خلافت اسلامی و از نوشتارهای عهد پیشافلسفه در یونان گرفته تا آغازگاه عهد فلسفه و سپس دوره‌های در پی آن طی امپراتوری روم و از متون مسیحی قرون وسطایی و تأملات کلامی اسلام میانه‌ای از غرب اسلامی تا شرق اسلامی گرفته تا عهد رنسانس اروپایی و سپس مناسبات پسانوزایی دینی در غرب مسیحی (و سرریز تدریجی بخشی از تأملات ناشی از آن و سپس سبک زندگی برآمده از آن در سرزمین‌های اسلامی)، در همه و همه می‌توان مجموعه‌ای از تلاش‌ها را یافت که به رابطه صداقت و حکومت نظر افکنده‌اند و مشخصاً به شیوه گسترش صداقت در حکمرانی نگریسته‌اند. در این تلاش‌ها صرف نظر از تنوع مشارب و تعارض نگرش‌ها، تشخیص اهمیت و ضرورت بروز و ظهور صداقت و راستی در عرصه حکومت (و تخصیص منابع قدرت) به چشم می‌آید. در عین حال و به رغم این ادبیات پرافت‌وخیر و بعضاً متعارض، می‌توان از برخی محک‌ها سخن به میان آورد که توجه به آنها نزد بیشتر مشرب‌ها و بر اساس بیشتر ایده‌پردازی‌ها جهت صادقانه‌تر ساختن سیاست ضروری دانسته شده است. به این حوزه به‌گونه‌ای مرتبط با نیازهای عصر جدید پرداخته نشده است و مقولات مهمی همچون معنای حضور صداقت در عرصه سیاست، نحوه بروز و ظهور آن در مناسبات سیاسی، شیوه تثبیت و گسترش آن در رفتار حاکمان، فرایندهای تصمیم‌سازی منجر به عدم مراعات صداقت و به صورت خلاصه، آسیب‌شناسی صداقت در رفتار سیاسی حاکمان در ایران معاصر مورد مطالعه واقع شده است.

تلاش این پژوهش آن خواهد بود تا فهم ریشه‌های ناراستی و صداقت‌گریزی

حاکمان، دستمایه‌ای گردد برای ارائه توضیحی آسیب‌شناسانه در ارتباط با نحوه گسترش صداقت‌حاکمان و حکومت در ایران معاصر. برای انجام این مهم لازم است ضمن توجه به بافت فرهنگی و سیاسی جامعه ایران، تحولات منجر به شکل‌گیری حکومت در ایران معاصر و سپس انقلاب اسلامی در ارتباط با مقوله صداقت و نحوه بروز و ظهور این خصیصه بر اساس شواهد بیرونی و عینی مطالعه گردد. در مطالعه‌ای از این دست همچنین ضروری است تا به رفتارشناسی سیاسی حکومت و نظام دیوان‌سالاری آن بر اساس صداقت روی آوریم. برای این منظور لازم است برخی از مهم‌ترین اقدامات حاکمان در حوزه سیاست نظیر نحوه کنترل حاکمان بر رسانه‌های جمعی و امکان راستی‌آزمایی مدعیات صاحبان قدرت در فضای عمومی به بحث گذاشته شود؛ همچنین انتظار آن است که این مطالعه، از مسیر توجه به نظم دیوان‌سالارانه حاکم بر عرصه‌های مختلف در نهایت قادر به توضیح مناسباتی گردد که مصادیق و بسترهای نبود صداقت یا میل به گسترش بی‌صداقتی را در ایران معاصر و مشخصاً طی دهه‌های اخیر سبب گردیده است. چنین تأملاتی هنگامی به کار این پژوهش خواهد آمد که آگاهی مناسبی را برای فهم آسیب‌شناسانه نحوه حضور صداقت در عرصه سیاست ایرانی فراهم آورد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

هرچند نسبت تحلیلی اخلاق و سیاست موضوع مجموعه کمابیش گسترده‌ای از بحث‌ها و نظرها واقع شده است و در این باب ای بسا بتوان گفت ادبیات پرافت‌وخیز و بعضاً متعارضی شکل گرفته است؛ با این حال همچنان می‌توان از برخی اصول اخلاقی سخن به میان آورد که ایجاد و گسترش آن میان حاکمان و سیاستمداران نزد بیشتر مشرب‌ها و بر اساس بیشتر ایده‌پردازی‌ها ضروری دانسته

شده است. از جمله مهم‌ترین این اصول، اصل صداقت است؛ اصلی که نسبت آن با سیاست در ادبیات علوم انسانی به زبان فارسی مورد توجه قرار نگرفته است و به این مهم، به رغم اهمیت بسیار، کمتر پرداخته شده است. به صورت مشخص در باب معنای صداقت در عرصه سیاست، نحوه بروز و ظهور آن در مناسبات سیاسی، چندوچون تثبیت نهادین آن در سیاست‌ورزی و درنهایت گسترش نظام‌مند و تکرارشونده آن در رفتار حاکمان و ضمن فرایندهای تصمیم‌سازی جای بحث و مطالعه‌ای جدی وجود دارد و جای خالی مطالعاتی دل‌مشغول این مهم به‌جد مشهود است. ضرورت این پژوهش بر پایه تأملی از این دست مشخص می‌گردد. مطالعه‌ای از این دست، بر فرض موفقیت، از یک سوراخ به شناسایی ریشه‌های پدیده ناراستی در جامعه و سیاست و متعاقب آن آسیب‌شناسی این مسئله در ایران امروز می‌برد و از سوی دیگر، به دلیل آگاهی‌ای که به دست می‌دهد، امید می‌رود راه حل‌هایی را پیش روی سیاست‌گذاران برای عبور از معضل ناراستی‌گرایی و نداشتن صداقت در عرصه عمومی و سیاست بگذارد. نیل به این هدف هنگامی میسر می‌شود که پژوهش از یک سو درک کمابیش معتبری از مکانیزم‌های منجر به بسط صداقت در عرصه عمومی و حوزه سیاست‌ورزی به دست دهد و از سوی دیگر حضور یا عدم حضور این مکانیزم‌ها را در ایران امروز به محک آزمایش و بوته نقد نهد.

همچنین هدف پژوهش باید آن باشد که با تکیه بر ادبیات از پیش موجود و در دسترس، زمینه‌ساز شکل‌گیری نگرشی کمابیش بومی‌تر در باب نسبت نظم سیاسی مستقر در ایران و نحوه و منطق صداقت‌ورزی در آن گردد و به یک معنا فراتر از نگرش‌های انتزاعی رابطه سیاست و صداقت را به شیوه‌ای انضمامی نیز در عرصه عمومی و ایران معاصر به بحث و مطالعه بگذارد. هم‌چنان‌که واضح است

رویکرد به هدفی از این دست نه از طریق بی‌اعتنایی به تجارب دیگران که برعکس، از مسیر بهره‌گیری از تجربه‌های موفق دیگر جوامع در مسیر راستی‌گستری در حوزه عمومی و صداقت‌گرایی در عرصه سیاست ممکن می‌گردد. به این ترتیب از جمله ضرورت‌های این تحقیق، بسط نگرشی است که تصویری از نحوه صداقت‌ورزی در عرصه عمومی در ایران و نسبت آن با دیگر نظم‌های مستقر فراهم آورد.

پرسش‌های مرکزی پژوهش

این پژوهش هنگامی در تعقیب اهداف آسیب‌شناسانه خود موفق خواهد بود که طی آن اولاً نه تنها مشخص گردد که مصادیق ناراستی در رفتار سیاسی حاکمان چگونه بروز و ظهور می‌یابند و ذیل کدام روابط نهادین بازتولید و بازپخش می‌شوند؟ ثانیاً راه برون‌رفت از وضعیتی از این دست کدام است و به چه طریق می‌توان در مسیر گسترش صداقت و راستی در حوزه سیاست‌ورزی گام نهاد و در رفع این مشکل مؤثر واقع شد؟ بر اساس این پرسش مرکزی و اصلی، پرسش‌های جانبی پژوهش که پاسخگویی به آنها بیانگر گام‌های تحقیق برای نیل به هدف نهایی خود در پاسخگویی به پرسش اصلی است، مشخص می‌شود: بر اساس کدام شیوه علمی می‌توان به توضیح صداقت‌گریزی در رفتار سیاسی حاکمان در ایران معاصر پرداخت؟ جوانب تاریخی صداقت‌گریزی میان سیاستمداران ایرانی کدام‌هاست؟ رویه‌ها و روندهای مؤثر در صداقت‌گریزی نظام‌مند در عرصه عمومی، حوزه سیاست و زبان سیاسی در ایران معاصر کدام است؟ رفع مشکل صداقت‌گریزی در رفتار سیاسی حاکمان در ایران و ارتقای صداقت‌گرایی نظام‌مند در سیاست و زبان سیاسی در گردش در جامعه ذیل کدام تمهیدات ممکن می‌گردد؟

برای پاسخگویی به این مجموعه از پرسش‌ها در نوشتار پیش روی از «عقلانیت ارتباطی» به مثابه روش‌شناسی فهم و صورت‌بندی منطق بسط صداقت در عرصه عمومی بهره گرفته می‌شود. عقلانیت ارتباطی ذیل «نظریه کنش ارتباطی» طرح یافته و بسط پیدا نموده است. تلاش نوشتار آن است که ذیل آگاهی ناشی از رویکرد روش‌شناختی به عقلانیت ارتباطی، مشخص نماید چرا و چگونه محوریت یافتن نسبی مصلحت‌ورزی شخصی بر خیر عمومی به گسترش نظام‌مند رفتارهای صداقت‌گريزانه در رفتار سیاسی حاکمان در ایران معاصر منجر شده است و این وضعیت سیاست در ایران معاصر را مبتلا به مسئله مزمن و سالخورده صداقت‌گريزی نظام‌مند سیاسی گردانده است؛ به عبارت دیگر چرا میل دارندگان قدرت و ثروت به منافع خود زبان سیاسی ابزاری ویژه‌ای را پرداخته است که ناراست‌نما و صداقت‌گريز است و نفی نظام‌مند صداقت در عرصه سیاست را سبب شده است. در توضیح این مسئله به مباحثی همچون محدود بودن عرصه گفتگو و مقید بودن آن به شبکه‌ای از پیش‌داوری‌ها و پیش‌ارزش‌گذاری‌ها، می‌پردازیم و مشخص می‌نماییم ذیل کدام شرایط عقلانیت ارتباطی در ایران معاصر تا آنجا مجال بسط و بستر توسعه نیافته است که به ایجاد روابط سیاسی و اجتماعی صداقت‌پایه و زبان مؤثر در تداوم آن بینجامد و خطر سیاست غیرصادقانه را به صورت مؤثری پس زند. در واقع مشخص می‌گردد چرا زبان و عمل سیاسی در ایران معاصر چونان پدیداری مدافع صداقت مجال بروز و ظهور گسترده نیافته است و برخی از مناسبات رایج میان سیاستمداران با جلوه‌هایی مشخص، روابطی تکرار شونده و الگو‌هایی پایدار گردیده از صداقت‌گريزی نظام‌مند تثبیت گردیده است. البته گفتنی است همچنان‌که در مباحث بعدی مشخص خواهد شد و مطابق با آنچه نویسنده این سطور پیش‌تر در ارتباط با امکان و چگونگی بهره‌گیری از روش‌شناسی‌ها در علوم

انسانی نگاشته است،^۱ رویکرد به روش‌شناسی عقلانیت ارتباطی، در مطالعه پیش روی، تابعی از نیازهای تئوریک این پژوهش و حاصل تأمل در امکان‌هایی ناشی از تطبیق آن با منطق مطالعاتی حاکم بر این تلاش پژوهشی است.

مفاهیم مرکزی پژوهش

برای فهم بهتر عناصر شکل‌دهنده عنوان پژوهش لازم است ابتدا منظور خود از مفاهیم مرکزی پژوهش را مشخص نماییم:

آسیب‌شناسی: ارائه توضیحی از وضع موجود است که ضمن مشخص نمودن ضعف‌ها و کاستی‌ها، به حل مشکل راه می‌برد^۲ و حاوی چشم‌انداز، ایده اصلاح‌گرانه یا دست‌کم بصیرت و اندیشه‌ای است که بنا بر فرض، در تحول از وضع موجود به وضع مطلوب می‌تواند یا توقع می‌رود که بتواند مؤثر واقع شود.

رفتار سیاسی: رفتاری که به تخصیص قدرت یا اقتدار در حوزه عمومی مربوط می‌شود و به صورت مستقیم یا غیرمستقیم حایز وجهی از اثرگذاری بر سرنوشت جمعی و سیاسی جامعه است. به این ترتیب رفتار سیاسی با نحوه‌ای از ارتباط با منابع قدرت معنا می‌یابد که بر رفتار دیگران اثر می‌گذارد.^۳ از منظری دیگر کنش‌های مختلف سیاسی همچون نحوه عملکرد رأی‌دهندگان، لابیست‌ها و سیاستمداران رفتار سیاسی و مطالعه آن رفتارشناسی سیاسی دانسته شده است.^۴

سیاستمداران: کسانی که در حوزه تخصیص قدرت یا اقتدار حضور حرفه‌ای

۱. عبدالمجید مبلغی؛ سیر تطور هویت‌یابی شیعیان تا پایان مکتب شیعی بغداد؛ ص ۵۲-۶۰.

2. V. S. Ramachandran (Ed.); *Encyclopedia of Human Behavior*; Vol 2, p. 46.

3. Jay William Lorsch (Ed.); *Handbook of Organizational Behavior*; p. 99.

4. Iain McClean and Alistair McMillan; *Oxford Concise Dictionary of Politics*; p. 414.

دارند و تصمیم یا اقدام سیاست‌گذارانه آنها در عرصه عمومی، فراتر از منافع شخصی، بر سرنوشت جمعی و منافع جامعه اثر می‌گذارد و عرصه عمومی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به زبان ساده، همچنان‌که در معرفی برخی از سیاستمداران مهم تاریخ عنوان شده است، سیاستمدار فردی است که درباره همه ابعاد اصلی سیاسی یک موضوع یا تصمیم حساسیت دارد.^۱

زبان سیاسی: مفاهیم، اصطلاحات، واژگان و صورت‌بندی‌های زبانی که به مثابه اصلی‌ترین دستمایه ارتباطات و گفتگوها در عرصه اجتماعی عمل می‌کند و چونان ابزاری برای برقراری و شکل‌بخشی به مناسبات سیاسی برای همگان در حوزه عمومی در دسترس قرار گرفته است. در واقع زبان سیاسی را باید ابزار فهم مشترک و عرصه عمل سیاسی دانست؛ به گونه‌ای که امکانی مشخص را برای سازمان‌یابی مفهومی و ارتباطی فراهم می‌آورد.^۲

صداقت در سیاست و عرصه عمومی / نداشتن صداقت در سیاست و عرصه عمومی: صداقت سیاسی آن گونه که در این کتاب توضیح خواهیم داد، عبارت است از: شکل‌گیری وضعیت انطباق میان «خواست مردم» در حوزه عمومی، با «سیاستگذاری» صاحبان قدرت از یک سو و نیز نحوه «عملکرد و شیوه رفتار سیاسی» حایزان قدرت از سوی دیگر، در عین حمایت از اصل شفافیت در ارائه حقیقت و واقعیت به مردم یا نمایندگان مردم در عرصه عمومی و فضای سیاسی.

عدم صداقت سیاسی عبارت است از: شکل‌گیری وضعیت عدم انطباق میان آنچه مردم می‌خواهند با آنچه به نام مردم و به اسم خواسته ایشان در حوزه‌های

1. Austin Ranney (Ed.); *The American Elections of 1984*; p. 67.

2. Russell L. Hanson, Dorothy Ross, Quentin Skinner & James Tully; *Political Innovation and Conceptual Change*; p. 1.

سیاست‌گذاری و رفتار سیاسی توسط صاحبان قدرت اعمال می‌گردد؛ به‌گونه‌ای که این رویکرد با انکار یا پوشاندن همه یا بخشی از واقعیت یا حقیقت از مردم یا نمایندگان مردم (از جمله از طریق توضیح‌ندادن کامل یا جوانب مهمی از امر صحیح و واقع‌نما) صورت پذیرد.

عقل یا خرد ارتباطی: مجموعه آگاهی‌های ناشی از گفتگوی انتقادی و عقلانی در حوزه عمومی که در فضایی ارتباطی و اخلاقی و ابزاری نشده، شکل می‌گیرد و حاوی احکام برآمده از مشارکت خردورزانه جمعی و گویای تبلور و بروز و ظهور عقلانیت آدمی در فضایی بین‌الذهانی و انتقادی است. این مبحث در کتاب به تفصیل توضیح داده خواهد شد.

حوزه عمومی: فضایی که در فرض عدم انحراف آن به واسطه خرد ابزاری (و تسلط سیستم بر زیست‌جهان)، در آن منافع عمومی و خیر جمعی بر منافع شخصی و مصلحت فردی ترجیح دارد و به مثابه بستری برای بروز و ظهور خرد ارتباطی و صداقت‌سیاسی عمل می‌کند و در فرض انحراف آن به واسطه اولویت‌یافتن عقل ابزاری (مورد استفاده سیستم) به مکانی برای بروز و ظهور منافع گروهی یا شخصی به اسم منافع عمومی تغییر کارکرد می‌دهد و محملی می‌گردد برای گسترش عدم صداقت‌سیاسی در جامعه (استعمار زیست‌جهان توسط سیستم). حوزه عمومی میان زیست‌جهان و سیستم قرار دارد. بررسی و توضیح درکی از این دست از حوزه عمومی از جمله تلاش‌های کتاب خواهد بود.

زیست‌جهان و سیستم: زیست‌جهان به شبکه‌ای از روابط سازگار شامل مواردی همچون ارزش‌ها، زبان، معانی و تعهدات اشاره دارد که میان افراد جامعه شکل می‌گیرد و به آنها امکان می‌دهد زندگی خویش را فارغ از خواست سیستم مدیریت نمایند. سیستم به نظامی از اقتدار اشاره دارد که شامل زیرشاخه‌های

سیاسی و اقتصادی و مجهز به رسانه است و در آن دولت و نهادهای اقتصادی مستقر هستند و از منابع قدرت و ثروت برخوردار است. این دو مفهوم نیز طی پژوهش به تفصیل توضیح داده خواهند شد.

ساختار صوری پژوهش

افزون بر این مقدمه، کتاب شامل چهار فصل اصلی است: در فصل نخست به روش‌شناسی مطالعه پرداخته می‌شود و بستر نظری رصد و فهم نحوه حضور یا عدم حضور صداقت در عرصه عمومی مطابق با اقتضانات روش‌شناسی مورد استفاده در پژوهش مشخص می‌گردد. این فصل بستر معرفت‌شناختی و نیز کاربرد روش‌شناسی در سطوح مختلف مطالعه را مشخص می‌نماید. رویکرد روش‌شناختی پژوهش همچنان‌که توضیح خواهیم داد، بحث نظری مطالعه پیش رو را برای رصد سطوح مختلف نسبت صداقت با سیاست در ایران ارتقا می‌بخشد و نحوه مواجهه با اطلاعات و تحلیل آنها را در پژوهش سامان می‌دهد. فصل دوم به مطالعه تاریخی - تحلیلی صداقت سیاسی در ایران اختصاص دارد. به صورت مشخص طی این فصل تلاش می‌گردد پرده از ذهنیتی تاریخی در باب دولت و سیاست برکشیده شود که امکان صداقت‌گریزی نظام‌مند را در حوزه عمومی ممکن و مطلوب ساخته است. مفاهیمی همچون ذهنیت ایرانیان در باب امر سیاسی و دولت و رابطه آن با مقوله صداقت در این فصل به بحث گذاشته می‌شود. این درک تاریخی به ما کمک می‌کند تا مدعیات فصول بعدی در باب نحوه سیاست‌ورزی غیرصادقانه در ایران را بهتر دریابیم و توضیح دهیم. فصل سوم به بررسی جوانب مختلف جریان‌یابی یا عدم جریان‌یابی صداقت میان سیاستمداران ایرانی و نیز امکان‌های منجر به بسط یا عدم بسط آن در عرصه عمومی

به شیوه‌ای انضمامی اختصاص دارد. مشخصاً آسیب‌شناسی نحوه حضور صداقت در عرصه‌های مختلف سیاست‌ورزی در این فصل هدف قرار گرفته است. این مطالعه آسیب‌شناسانه و تطبیقی به ما کمک می‌کند جزئیات دیوانسالارانه و تکنوکراتیک سیاست‌ورزی را در ایران معاصر که در ارتباط با صداقت در سطوح مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و نیز عرصه مهم توسعه است، به بحث گذاریم.

فصل چهارم و پایانی، جنبه‌ای تجویزی دارد و طی آن، با لحاظ آنچه در فصول پیشین آمده است راهبردها و راهکارهای ارتقا صداقت میان سیاستمداران در ایران به بحث گذاشته می‌شود و تلاش می‌گردد راه‌های گسترش صداقت در سیاست‌ورزی ایران مطالعه گردد. کتاب شامل فصول، بخش‌های ذیل فصل‌ها و پاره‌های ذیل بخش‌هاست. به این ترتیب طی این پژوهش، پس از مباحث روش‌شناختی، ابتدا تحصیل درکی تاریخی، سپس تحصیل درکی آسیب‌شناسانه و نهایتاً تحصیل درکی تجویزی از نسبت صداقت و سیاست‌ورزی در ایران تعقیب می‌گردد؛ همچنین در پایان کتاب اصطلاح‌نامه‌ای ارائه می‌شود که حاوی مفاهیم مرتبط با رویکرد به صداقت از منظر سیاست است.

در پایان مقدمه، لازم است یادآور شوم با توجه به آنکه روش‌شناسی پژوهش متأثر از تأملات یورگن هابرماس (۱۹۲۹)، فیلسوف آلمانی متأخر مکتب فرانکفورت است، به منظور تسهیل مراجعه خوانندگان محترم به منابع اصلی و ایجاد امکان برای تطبیق اصطلاح‌شناسانه و ترمونولوژیکال مفاهیم پایه‌ای به مصادر اصلی، اصطلاحات مرکزی به دو زبان آلمانی (مطابق کاربرد هابرماس در مواردی که وی از اصطلاحی استفاده کرده است) و انگلیسی ارائه می‌شود.